

Speelforum

debatten over de kracht van spelen

Spelen in Coronatijd

Webinar, donderdag 4 juni 2020, 16 tot 17 uur

Met medewerking van

Dr. Pim J. van der Pol, orthopedagoog

Wilna van den Heuvel, speldeskundige, kunstenaar, docent en supervisor aan de post-bachelor opleiding Spelagogiek en Social Work

Dr. Louise Berkhout, orthopedagoog, docent Hogeschool Leiden

Froukje Hajer, adviseur jeugdbeleid en kinderrechten rond kind, spel en ruimte, voorzitter Ruimte voor de Jeugd

Froukje Hajer, voorzitter van RvdJ

Ruimte voor de Jeugd (RvdJ), de Nederlandse tak van International Play Association (IPA) organiseert twee maal per jaar een Speelforum. Een debat om kennis rond spelen te delen. We baseren ons daarbij op het General Comment 17, dat door het VN-comité inzake Rechten van het Kind is uitgebracht. Dat is het fundament voor het werk vanuit Platform Ruimte voor de Jeugd.

Speelmogelijkheden van kinderen zouden zoveel beter kunnen! Er zijn zorgen, en belemmeringen, die we willen wegwerken. We wisselen kennis en ervaringen uit met professionals vanuit diverse disciplines. Vanuit praktijk, onderzoek en beleid. Zo maken we samen een goede speelomgeving waar kinderen optimaal kunnen spelen en gezond kunnen opgroeien!

Vandaag zou Speelforum *Kunst en de magie van het spel* plaatsvinden, samen met de HKU in Utrecht. Door Corona is de wereld veranderd, en besloten we vandaag het Speelforum digitaal te houden rond 'Spelen in coronatijd'. Het andere thema houdt u nog tegoed.

Het is een vreemde tijd: beperking van de bewegingsvrijheid, thuis werken en leren, en bij elkaar uit de buurt blijven. Maar ook ontstaat er tijd en ruimte voor creativiteit. Gelukkig is spelen een manier om greep te krijgen op de wereld om hen heen. 'M'n mondkapje lekt!' meldde het meisje op de foto aan haar moeder bij het maken van de wraps.

In dit Speelforum-webinar willen wij met elkaar onderzoeken hoe wij – ouders, leerkrachten en andere professionals - kinderen in deze onvoorspelbare tijd optimaal de ruimte geven voor hun spel.

Pim van der Pol * Spel in coronatijd

Schilderij: Marjan Jaspers

Deze coronatijd is een tijd van stilstand maar óók een van beweging. Zoals ook op het schilderij van Marjan Jaspers te zien is. De ballon en de auto liggen er stil bij maar in de verte bij het raam bewegen de ballonnen.

En over die beweging hoorde je eigenlijk de afgelopen tijd veel goeds van alle kanten. Je las erover in de kranten, je zag het soms in je eigen straat en je hoorde er de kinderen zelf ook enthousiast over praten. Eindelijk meer ruimte op straat om te spelen. Minder verkeer ook zodat je minder op je hoede hoeft te zijn. En het spelgedrag zelf zag er anders uit, veel gevarieerder ineens. Oude spelletjes kwamen weer tevoorschijn, er werd weer gehinkeld, er werd meer samen gespeeld en ook thuis was ineens meer tijd voor andere vormen van spel. Dus wat nou, zorgen om spel?

Toch is het goed om het er met elkaar over te hebben want dat positieve beeld geldt niet voor iedereen. Een onderzoek van het Mulier Instituut dat eind april heeft plaatsgevonden over beweeggedrag bij 4-11 jarigen (waarbij 750 ouders waren betrokken) vermeldt dat 40% van de ouders vindt dat kinderen minder bewegen dan normaal. 58% van de ouders ervaart ook belemmeringen in het stimuleren van hun kind om voldoende te bewegen, zoals door gebrek aan tijd of gebrek aan energie.

Dit onderzoek gaat over bewegingsspel maar hoe zit het met de andere vormen van spel, zoals het zintuiglijke spel, (ook wel sensopathisch spel genoemd) in deze tijd van elkaar nauwelijks aan mogen raken?

Hoe zit het met het de verbeelding zoals die naar voren komt in het fantasiespel en waarvan het belang voor het beleven en verwerken van ervaringen, ook van deze coronatijd, niet overschat kan worden. In dat spel kunnen kinderen immers hun zorgen en angsten kwijt over wat erom hen heen gebeurt. Ze hebben vragen als: hoe gaat het met mijn vriendjes, kunnen papa en mama wel blijven werken, gaan opa en oma misschien ook ziek worden en gaan ze misschien zelfs wel dood etc.

Naast het kunnen uitbeelden van hun zorgen en angsten opent verbeelding echter ook de weg naar nieuwe perspectieven, en niet bij de pakken neer blijven zitten.

Een fraaie omschrijving van verbeelding las ik het afgelopen weekend in de NRC in een interview met de Amerikaanse godsdienstwetenschapper Elaine Pagels: 'Het is de menselijke verbeelding die je in staat stelt onbekende werelden te verkennen, op avontuur te gaan, de wereld van conventies achter je te laten'.

En dan Arnold Grunberg die in zijn essay in de Volkskrant deze week over het vinden van vreugde schrijft: 'Ik begreep dat mijn bron van vreugde het best kan worden samengevat met het woord 'spelen''.

Naast de vraag over ruimte voor verbeelding en spel is er de vraag of er genoeg tijd en ruimte is voor het bouwen, het maken van werelden met spelmateriaal, met andere woorden het constructiespel, en ook de vraag of er nog gezelschapsspelletjes worden gedaan als je al de hele dag op elkaars lip zit. En tenslotte, niet te vergeten: hoeveel tijd wordt besteed aan het gamen?

Allemaal vragen die ons, als Speelforum ook nu sterk bezighouden. Want hoewel de versoepeling van de maatregelen is ingezet, is het ook duidelijk dat we voorlopig met beperkende maatregelen rekening zullen moeten houden. Hoe speels kan de samenleving blijven?

Het Speelforum blijft zich met name zorgen maken over de toenemende verdwijning van het vrije spel in opvoeding en onderwijs, of zoals dat in het Engels zo mogelijk nog verontrustender klinkt: 'The Alarming Disappearance of Play in Childhood'.

Tijdens dit webinar maak ik van de gelegenheid gebruik om, met een verwijzing naar het schilderij, enkele proefballonnen op te laten en u te vragen daarin mee te denken.

Proefballon 1

- Just nu is het goed observeren van spelgedrag in al zijn vormen van belang. Vandaar de expliciete vraag van het Speelforum aan Hogescholen en Universiteiten: *Maak tijd en middelen vrij voor wetenschappelijk onderzoek naar spel in coronatijd*. Niet alleen om gegevens te verzamelen maar om met behulp daarvan te kunnen anticiperen en reageren op behoeftes in opvoeding en onderwijs. Wij willen graag helpen bij het formuleren van operationele definities voor het observeren van de verschillende vormen van spelgedrag in coronatijd.

Proefballon 2

- Nu scholen en sportclubs weer meer toegankelijk worden zal daar ongetwijfeld het programmeren van de nu wél weer beschikbare tijd toenemen. Deels uit gewoonte maar deels ongetwijfeld ook uit zorg om de vaak opgelopen achterstand in schoolse resultaten en training van de sportieve vaardigheden. Toch is het belangrijk dat ook daarbij ruimte blijft voor het vrije spel. Vandaar deze dringende oproep van het Speelforum: *Neem het kind zijn vrije tijd niet af. Gun het kind de mogelijkheid om ook zijn eigen tijd te kunnen indelen en daarin te spelen wat het zelf wil*.

Proefballon 3

- Ouders en kinderen hebben de afgelopen tijd meer tijd met elkaar doorgebracht dan ze gewend waren. Dat heeft zowel positief als negatief gewerkt. Hoe bewaar je als ouder en professional de komende tijd voldoende afstand tot je kind, je pupil en laat je merken dat je wel beschikbaar bent maar binnen bepaalde grenzen? Het Speelforum pleit dan ook voor een houding bij opvoeders en professionals van *'Ik ben er wel voor je, maar niet altijd met je'*.

Louise Berkhout * Muziek en ongeschreven verhalen

Wat mij is opgevallen in de afgelopen Coronatijd was de stilte en de rust op straat én de stemmen van spelende kinderen. Als je goed luistert gaan er werelden voor je open. Ik laat een kort stukje muziek horen en hoop dat je er iets bij ziet of voelt of misschien zelfs ruikt! Symphony no.1, 'The Lord of the Rings' by Johan de Meij:
https://www.youtube.com/watch?v=F_gTx1qR9mM

Heb je een beeld bij de muziek gekregen? Ik zie grote deuren die open gaan en er komen allerlei figuren binnen. Als je langer luistert kan zich een verhaal afspelen dat alleen jij in je verbeelding ziet. Dit vermogen, waarmee we ons iets voor kunnen stellen wat er niet is en wat er toch bestaat, is ons voorstellingsvermogen ook wel fantasie genoemd.

Dit fantastische vermogen waar wij mensen over beschikken, stelt ons in staat om moeilijke situaties het hoofd te bieden. Kinderen zijn hier heel goed in - als ze spelen, maken ze optimaal gebruik van hun verbeelding en leggen daarmee de basis voor creatief denken. In de coronatijd kunnen kinderen zich ook zorgen maken – over ziek worden en dood gaan bijvoorbeeld. Ook hierbij kunnen ze zich van alles voorstellen. Dan is het van belang om ze voeding te geven en mentale ruimte te scheppen. Bijvoorbeeld door samen met hen naar muziek te luisteren en er verhalen bij te verzinnen, die ze soms ook gaan spelen. Muziek spreekt rechtstreeks het gevoel aan. Je kunt ze op weg helpen door vragen te stellen zoals: wat hoor je nu? Zijn dat soms de voetjes van de wappers? Waar zouden ze naar toe gaan? Oh, en hoor je dát – daar komt de wind en duwt de kleine wappers opzij...

Ook bij oudere kinderen kun je de verbeeldingskracht mobiliseren. Bijvoorbeeld door met een paar kinderen de straat op te gaan en geluiden te vangen – deze tijd leent zich er goed voor. Ga met een telefoon op jacht en neem allerlei verschillende geluiden op – daar kun je een geweldig hoorspel of podcast zoals dat nu heet – mee maken. Met het script schrijven en het verhaal bedenken kunnen ze een hele tijd bezig zijn.

Bovenal is het van belang te beseffen dat kinderen veerkrachtig zijn. Dat wil zeggen dat ze met tegenslag om leren gaan en nieuwe manieren kunnen vinden om moeilijke situaties het hoofd te bieden. Goed spelen, zowel alleen als met anderen, bevordert de veerkracht. Ook volwassenen geven blijk van veerkracht en verzinnen nieuwe dingen – zoals José Koster en haar gezin die een reeks “liedjes om voor thuis te blijven” hebben opgenomen. Daar word ik heel vrolijk van en het werkt aanstekelijk. Luister naar het liedje ‘Cowboy Billie Boem’:
<https://www.youtube.com/watch?v=s1bM8w8gXxY>

Wilna van den Heuvel * Wat maakt creativiteit zo belangrijk in Coronatijd?

Creativiteit wordt vaak gelinkt aan knutselen, tekenen, schilderen, boetseren e.d. maar het is natuurlijk veel breder. Creativiteit in denken, in handelen maakt het leven leuker en spannender, diverser en uitdagender. Vandaag ligt de focus op beeldende werkvormen, die zijn een mooie bodem voor creativiteitsontwikkeling. *Wat is de invloed van creativiteit voor het zelfbeeld en zelfvertrouwen en wat maakt dat het zeker in Coronatijd betekenisvol is?*

In Coronatijd is meer tijd, meer vrije tijd, dus aansluitend op het verhaal van Pim, waar hij vrij spel benoemt, heb ik het over het spelen met allerlei materialen. Dus niet een verzonnen knutselwerkje, maar de spontane creatieve uitingen van kinderen.

Als je naar het schilderij kijkt zijn dit mijn gevoelens en gedachten over Corona. Niemand heeft mij dit opgedragen, ik speel met het thema waardoor ik mijn gedachten kan structureren en betekenis kan geven. De bubbels staan voor ieders eigen wereld, de mensen in de bubbels zijn de taferelen die ik tegen kom in mijn omgeving, het verdriet, de dood, maar ook de ruimte, de wensen, de dromen. Alles kan er zijn en het geeft mij vrijheid en innerlijke rust om dit te uiten.

Creatief bezig zijn, geeft dus ruimte. Het onderzoeken levert een speurtocht op, het zoeken naar juiste materialen, kleuren mengen, plaatjes zoeken, de ontdekkingen die je doet geven voldoening, je wordt er blij van. Het klopt!

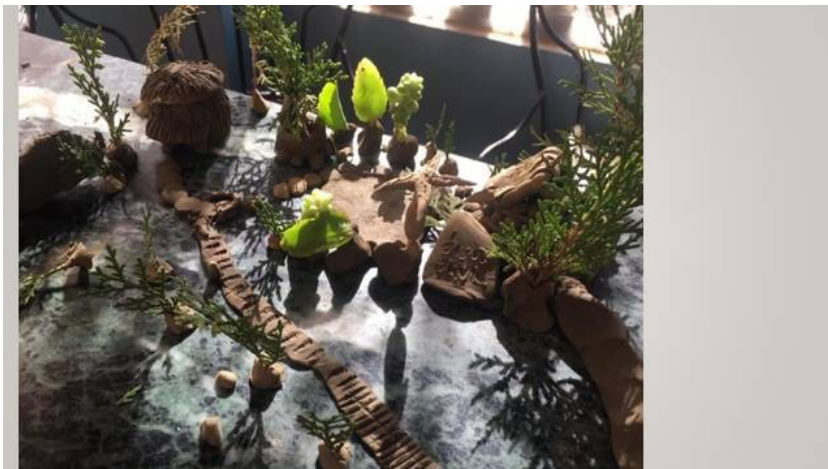
Samen & alleen, het schilderproces is een zoektocht die ik persoonlijk meestal alleen loop, maar op een gegeven moment ontstaat de behoefte om mijn proces of mijn eindproduct te

delen. Ik wil iedereen deelgenoot maken van wat me bezig houdt. Mensen hoeven het niet mooi te vinden, maar ik wil de ander deelgenoot maken van mijn verhaal, begrip, soms ontstaan er mooie gesprekken of een discussie. Het geeft lucht, je wordt gezien! Kinderen zoeken elkaar op, zij doen samen ontdekkingen, vullen elkaar aan, gaan in gesprek, genieten van de uitvindingen.

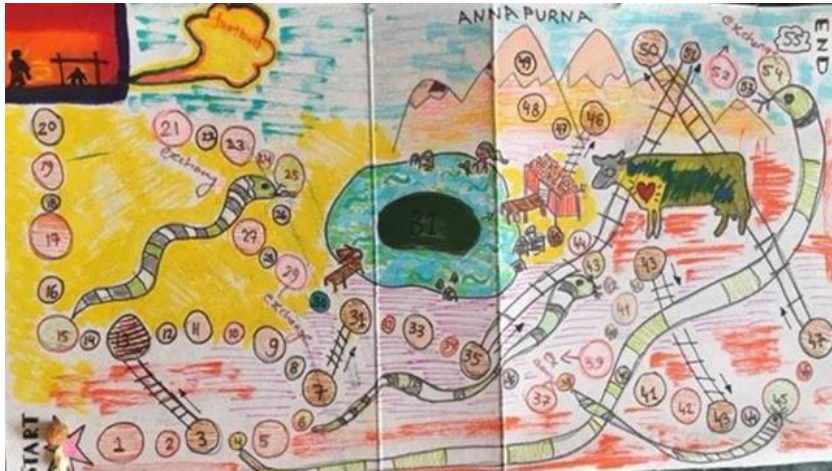
De ervaringen die kinderen nu opdoen kunnen ze vorm geven, zoals ik in mijn schilderij heb gedaan. Ieder kind doet dat op zijn eigen manier, met eigen materiaal, maar ook bv. toneelstukjes laten zien hoe creatief kinderen omgaan met Corona. En natuurlijk muziek, zoals Louise al vertelde. Er zijn vele invalshoeken.

Als de vorm er is, kunnen kinderen ook betekenis geven aan het beeld dat ze gemaakt hebben. Dit gaat spontaan, gaandeweg ontstaat het beeld. Al doende voegen ze wat toe of halen ze wat weg, om het verhaal de betekenis te geven die zij voor ogen hebben. Op het moment dat zij hun betekenis hebben gegeven aan de vorm kunnen ze de wereld om zich heen beter begrijpen. De betekenis is vaak niet realistisch, vaak verzonnen, maar dat maakt het juist behapbaar.

Door te tekenen, schilderen of boetseren over bepaalde gebeurtenissen krijgen ervaringen ook betekenis en een plaats in het grotere geheel, ze maken zichtbaar hoe een gebeurtenis zich verhoudt tot andere gebeurtenissen. Hierdoor worden deze verwerkt en kunnen ze een 'plekje' krijgen.

Loslaten & Vrijheid, dit alles samen geeft ruimte om los te laten, zodat vanuit vrijheid en betrokkenheid een nieuwe uitdaging kan worden aangegaan. Door ervaringen te delen ontstaat er een samen voelen en samen denken. Om samen te doen zijn er bepaalde gedachten nodig die leiden tot acties. En als we het over samen hebben, wat is mooier dan samen een spel maken waarbij creativiteit zeker zo belangrijk is dan het spel zelf spelen. Het versterkt elkaar.

Kortom, geef kinderen de ruimte om op hun eigen manier de vrije tijd die ontstaat in Coronatijd te vullen met betekenisvolle activiteiten door hen zelf geïnitieerd.

Discussie

Herwaardering vrij spel

- Wat veel mensen hebben gezien: kinderen spelen meer, gevarieerder, samen, er zijn meer kinderen beschikbaar. Ook bij volwassenen kwam veel creativiteit los.
- 'De kinderen in mijn omgeving hebben de beste tijd van hun leven. Ze zijn in een andere wereld terecht gekomen. Met veel meer vrijheid. Geen beknelling van hun tijd door school of sportvereniging.'
- 'Kinderen hebben het enorm naar hun zin. Maar soms gaven kinderen ook wel aan school te missen.'
- 'Zie bij eigen kinderen (pubers) dat ze eigen spelvormen ontdekken en allerlei oude spellen tevoorschijn halen.'
- 'Spelen met buurkinderen gaat veel makkelijker, er zijn meer kinderen beschikbaar. Ook veel hutten, spelen in de natuur. Bijzonder om te zien.'
- 'Terugkomst van ouderwetse spelletjes zoals stoepkrijten. Herwaardering van het kleine, simpele spel, 'dichtbij', van 'het kleine'.'
- Ode aan de verbeelding! Muziek, creatief spel, toneelspel.

Niet alle kinderen hebben het zo leuk gehad in de lockdown.

- 'Kinderen met een beperking konden niet meer naar de dagbesteding. Hun hele structuur viel weg. Dat zorgde voor veel gedoe in de thuissituatie. Het behang kon niet dik genoeg zijn...'
- Een juf op huisbezoek: 'Ik ben veel gezinnen tegengekomen met problemen. Achter de deuren proefde je veel angst. Dat baart mij zorgen.'
- Ook waren nogal wat kinderen onzichtbaar: 'Of je buiten speelt of niet, of je lekker meedoet met online onderwijs, dat hangt sterk af in welke bubbel je zit. En of je als ouder de veerkracht hebt om adequaat te reageren. Sommigen hebben die power niet.'
- Een onderwijsassistent: 'Kinderen zijn erg bezig met corona. Ze schrijven er liedjes over, hun gevoel uiten over deze tijd, verlangen dat ze weer meer dingen mogen doen, stoeien, voetballen.'
- In sommige wijken (bv. het Schilderskwartier) waren helemaal geen kinderen op straat te zien.

Hoe komt het dat veel kinderen meer en anders zijn gaan spelen?

- Meer tijd. Verveling maakt ruimte hiervoor.
- Belangrijk voor kinderen: ruimte om het creatieve proces op gang te brengen. Normaal hebben ze het zo druk.

Komt er een bewustwording op gang bij ouders?

- Ervaring als ouder: het hoeft niet groot te zijn, niet elk weekend 'iets organiseren' als werkende moeder. 'Dat kon nu niet, er was niets, we doen het hier thuis...'
- Ouders nu meer bewust van de waarde van vrij spel, ze hebben dat nu gezien. Deze rust vasthouden.
- Uitdaging voor ouders: kunnen we/ ze dat 'dieet' volhouden? Minder organiseren, meer vrijheid, levert rijker spel op.
- Sommige volwassenen kijken alleen naar de informatie uit hun thuisland. Of alleen naar informatie op facebook.

Vervolg vragen

- Welke kinderen hebben geprofiteerd en welke juist niet?
- De winst van de lockdown is dat kinderen weer eens hebben ervaren hoe leuk spel is. Hier ligt misschien een taak voor kinderwerkers om dit vast te houden.
- Het was een eye opener wat muziek kan betekenen: 'Gaan we gebruiken'.
- Voorlichting naar ouders, echt een uitdaging.
- Digitaal onderwijs? Dan ook vrij spel als onderdeel van het curriculum.
- Elke periode heeft z'n eigen ideeën die alles bepalen. Nu is dat de computer als dominant model. We zien kinderen als te programmeren computers.